

6-1-1998

โรคขยลาสายงาม

จิรศักดิ์ ตั้งตรงไพโรจน์

ฉันทริกา ชันช่อ

สันติ วงศ์อานวยกุล

สิทธิคุณ วิสदानนท์

ศุภวิวัฒน์ พงษ์เลาหพันธ์

See next page for additional authors

Follow this and additional works at: <https://digital.car.chula.ac.th/tjvm>

Part of the [Veterinary Medicine Commons](#)

Recommended Citation

ตั้งตรงไพโรจน์, จิรศักดิ์; ชันช่อ, ฉันทริกา; วงศ์อานวยกุล, สันติ; วิสदानนท์, สิทธิคุณ; พงษ์เลาหพันธ์, ศุภวิวัฒน์; and ขุพพาอินทร์, เทพนมัส (1998) "โรคขยลาสายงาม," *The Thai Journal of Veterinary Medicine*: Vol. 28: Iss. 2, Article 7.

DOI: <https://doi.org/10.56808/2985-1130.1751>

Available at: <https://digital.car.chula.ac.th/tjvm/vol28/iss2/7>

This Article is brought to you for free and open access by the Chulalongkorn Journal Online (CUJO) at Chula Digital Collections. It has been accepted for inclusion in The Thai Journal of Veterinary Medicine by an authorized editor of Chula Digital Collections. For more information, please contact ChulaDC@car.chula.ac.th.

โรคปลาสายงาม

Authors

จิรศักดิ์ ตั้งตรงไพโรจน์, นันทริกา ชันช้อย, สันติ วงศ์อำนวยกุล, สิทธิคุณ วิสदानนท์, ศุภวิวัฒน์ พงษ์เลาหพันธ์, and เทพมณีส ขุยพาอินทร์

โรคปลาสวยงาม

จรัสศักดิ์ ตั้งตรงไพโรจน์* นันทริกา ชันชื้อ* สันติ วงศ์อำนวยกุล** สยาม พาใจสงค์**
สิทธิคุณ วิสฤตานนท์** ศุภวิวัฒน์ พงษ์เลหาพันธ์** เทพมนัส บุญผาอินทร์**

สาเหตุของโรคปลา

สาเหตุของโรคปลาอาจแบ่งได้เป็นสาเหตุโน้มนำ (Predisposing cause) และสาเหตุที่แท้จริง (Exciting cause) สาเหตุหรือความผิดปกติที่เกิดขึ้นในตัวปลาเอง ได้แก่ สาเหตุทางพันธุกรรมซึ่งจะถ่ายทอดลักษณะดีหรือไม่ดีไปยังลูกหลาน หรือความผิดปกติของอวัยวะต่างๆที่เกิดโดยไม่เกี่ยวข้องกับพันธุกรรม นอกจากนี้สาเหตุภายในตัวสัตว์เองก็มีส่วนโน้มนำให้เกิดโรค เช่น อายุของปลา โรคบางชนิดเกิดเฉพาะขณะยังเป็นลูกปลา เช่น Infectious pancreatic necrosis บางอย่างก็ขึ้นอยู่กับชนิดของปลา โรคที่เกิดกับปลาชนิดหนึ่งแต่ปลาอีกชนิดไม่เป็น เช่น โรคที่เกิดจากเชื้อ *Vibrio anguillarum* มักเกิดในปลาน้ำเค็ม สาเหตุอื่นๆจากตัวปลาเอง เช่น พันธุ์ปลา เพศ เป็นต้น

สาเหตุที่แท้จริงคือ ตัวสาเหตุที่มาจากนอกตัวปลา แบ่งย่อยได้เป็นสาเหตุทางกายภาพ สาเหตุทางเคมี และสาเหตุจากเชื้อโรค สาเหตุทางกายภาพได้แก่ อุณหภูมิของน้ำ ความดันบรรยากาศ การกระทบกระแทกทำให้เกิดบาดแผลหรือฟกช้ำ เป็นต้น ส่วนสาเหตุทางเคมีก็คือเกิดจากสารเคมีต่างๆ

ที่มีอยู่ในน้ำ มลภาวะทางน้ำ การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในบริเวณใกล้โรงงานอุตสาหกรรมที่ปล่อยน้ำเสีย หรืออยู่ใกล้แหล่งสัตว์เลี้ยงอื่น การขาดธาตุอาหารที่จำเป็น สาเหตุของโรคที่ผู้เลี้ยงปลาหรือสัตว์น้ำทั่วไปให้ความสำคัญมากที่สุดคือเชื้อโรคต่างๆ ได้แก่ แบคทีเรีย ไวรัส โปรโตซัว เชื้อรา พยาธิต่างๆ เป็นต้น

ถ้าจะมองความสัมพันธ์ของสาเหตุของโรคแล้วก็จะสามารถเขียนเป็นแผนภูมิการเกิดโรคได้ดังนี้

ปกติปลาและเชื้อโรคจะอยู่ในสิ่งแวดล้อมเดียวกันในธรรมชาติอยู่แล้ว ถ้าปลาเกิดเครียดหรือมีสาเหตุให้ภูมิคุ้มกันต่ำลง บริเวณที่ปลาอยู่มีเชื้อโรคมากและสิ่งแวดล้อมไม่เหมาะสมต่อปลา ปลาก็เป็นโรค แต่ถ้าแม้ว่าบริเวณนั้นมีเชื้อโรคอยู่ สภาวะของน้ำที่ปลาอยู่ยังไม่เป็นน้ำเสีย ปลาสามารถสร้างภูมิคุ้มกันต่อเชื้อโรคได้ โรคก็ไม่เกิดขึ้น

อาการที่สังเกตได้ว่าปลาเริ่มเป็นโรคหรือ

* ภาควิชาอายุรศาสตร์ คณะสัตวแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ถ.อังรีดูนังค์ ปทุมวัน กรุงเทพฯ 10330

** นิสิตชั้นปีที่ 6 คณะสัตวแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เริ่มป่วย เริ่มจากปลากินอาหารช้าลง กินอาหารลดลงหรืออาจจะไม่กินเลย การเคลื่อนไหวช้าลงตามตัวมักจะมีเมือกมากกว่าปกติ ถ้าเป็นปลาที่เลี้ยงเป็นฝูงตัวที่ป่วยจะแยกตัวออกจากฝูง ปลาป่วยอาจจะมึนจุดเลือดออกให้เห็นตามตัว ครีบ มีแผลตามที่ต่าง ๆ อาจจะมีการขยายใหญ่ของช่องท้อง ตาโปนออก เป็นต้น

โดยสรุปโรคปลาเกิดได้จากหลายสาเหตุ ดังนี้

1. โรคปลาที่เกิดจากเชื้อแบคทีเรีย
2. โรคปลาที่เกิดจากเชื้อไวรัส
3. โรคปลาที่เกิดจากปรสิตต่างๆ
4. โรคปลาที่เกิดจากเชื้อรา
5. โรคปลาที่เกิดจากอาหาร
6. โรคปลาที่เกิดจากสิ่งแวดล้อม
7. โรคปลาที่เกิดจากสาเหตุอื่น

โรคปลาที่เกิดจากเชื้อแบคทีเรีย

1. โรคตกเลือด (Haemorrhagic Septicemia)

สาเหตุ

Aeromonas hydrophila และ *Aeromonas punctata* เจริญได้ดีที่อุณหภูมิ 25-30 °C มีการแพร่กระจายทั่วโลกสามารถทำให้เกิดโรคได้ในปลาทุกชนิด

อาการ

มีผื่นแดงที่ฐานครีบ ปาก ร่องใต้คาง ในลูกตา และรอบๆ ช่องขั้วถ่าย อาจเกิดเป็นแผลหลุมหรือเนื้อตายที่ผิวหนัง กล้ามเนื้อครีบฉีกขาด ท้องขยายใหญ่ ภายในช่องท้องมีของเหลวปนเลือด ไตอ่อนนุ่มและบวม ตับมีสีซีด และมีจุดเลือดออก ลำไส้ขยายใหญ่และมีเลือดออกเช่นกัน

การรักษาและควบคุม

- ใช้ยาปฏิชีวนะพวก oxytetracyclin (Terramycin) 55 มก.ต่อปลา 1 กก.ต่อวัน ผสมอาหารติดต่อกัน 10 วัน
- อาจใช้ sulfamerazine 264 มก.ต่อปลา 1 กก. ในอาหารติดต่อกัน 3 วัน หลังจากนั้นลดขนาดการให้ยาลงเป็น 154 มก.ต่อปลา 1 กก. ติดต่อกันไปอีก 11 วัน
- พยายามอย่าให้ปลาเกิดความเครียด ซึ่งในทางปฏิบัติจะทำได้ยาก จึงนิยมใช้ prophylactic หรือ corrective chemotherapeutic เช่น 10 ppm acriflavin เป็นเวลา 1 ชั่วโมงจะช่วยให้แผลหายเร็วขึ้น
- ควรล้างบ่อหรือตู้ด้วยยาฆ่าเชื้อ ถ้าเป็นบ่อควรพักให้แห้งสักกระยะหนึ่ง
- ปลาที่ตายให้รีบเอาออกแล้วทำลายด้วยการฝังหรือเผา เพื่อป้องกันการติดต่อ

2. โรคติดเชื้อจาก *Vibrio* (Vibriosis of fishes)

สาเหตุ

Vibrio anguillarum เป็นเชื้อที่ทำให้เกิดโรคในปลาทะเลและปลาน้ำกร่อยทั่วไปพบได้ทั่วโลก

อาการ

ลักษณะภายนอกพบผิวหนังแดงเพราะมีเลือดคั่ง บริเวณฐานครีบ ในปากใต้ขากรรไกรล่าง ลูกตาและรอบๆ ช่องขั้วถ่าย มีลักษณะเหมือนผิวยูได้ผิวหนัง และในกล้ามเนื้อ ซึ่งมักจะแตกออกและกลายเป็นแผลเปิดขนาดใหญ่ มีเลือดคั่งที่เยื่อหุ้มช่องท้องและอวัยวะภายในลำไส้มีเลือดคั่งและมีของเหลวอยู่เต็ม

การรักษาและควบคุม

- ใช้ sulfonamide และยาปฏิชีวนะเพื่อควบคุมอัตราการตายของปลา นิยมใช้ sulfamerazine และ

oxytetracycline ขนาดของ sulfamerazine ใช้ 264 มก.ต่อปลาหนัก 1 กก.ต่อวัน เป็นเวลา 3 วัน แล้วตามด้วยขนาด 154 มก.ต่อปลาหนัก 1 กก. เป็นเวลา 11 วัน oxytetracyclin ใช้ขนาด 77 มก.ต่อปลาหนัก 1 กก.ต่อวัน เป็นเวลา 10 วัน

- อาจใช้ nitrofurane compounds ในการควบคุมโรคได้ เช่น nitrofurazone (Furacin) 56 มก.ต่อปลาหนัก 1 กก.ต่อวัน เป็นเวลา 1 วัน

- การป้องกันอาจใช้การใช้เนื้อแบคทีเรียที่ตายแล้ว เพื่อกระตุ้นภูมิคุ้มกันโรค แต่มีราคาแพงและทำได้ยากโดยเฉพาะในปลาใหญ่

- ฆ่าเชื้อที่ไข่ปลา เพื่อป้องกันการแพร่โรค

8. โรคเหงือกเน่า (Bacterial gill disease)

สาเหตุ

เกิดจากเชื้อแบคทีเรียหลายชนิดที่ทำอันตรายเยื่อหุ้มเหงือก เช่น Flexibacteria (Myxo-bacterium) และแบคทีเรียที่อยู่ในน้ำและดิน เช่น Pseudomonads และ Aeromonads โรคนี้พบได้ทั่วโลก

อาการ

ปลาจะลอยอยู่เหนือผิวน้ำ ช้างบ่อ พยายามสูดอากาศ มักจะว่ายน้ำไปโดยไม่มีจุดหมาย ว่ายน้ำช้า เหงือกบวม และดันออกมานอกแผ่นปิดเหงือก ทำให้ปิดไม่ได้ตามปกติ พบจุดขาวถึงเทาบนเหงือก ซึ่งจะมองเห็นได้เวลาปลากลับตัวในน้ำ

การรักษาและควบคุม

ใช้ยาฆ่าเชื้อภายนอก เช่น quaternary ammonium compounds, acetic acid เกลือ โดยจุ่มปลาลงในยาฆ่าเชื้อเหล่านี้ บางครั้งอาจใช้ต่างทับทิม แต่ต้องให้ความเข้มข้นสูงกว่า 5 มก. ต่อน้ำ 1 ลิตร เป็นเวลา 1 ชม.

4. โรคครีบน้ำ (Bacterial Fin Rod)

สาเหตุ

เกิดจากเชื้อ Pseudomonad และ Aeromonads

อาการ

ครีบหลุดหายไปเหลือแต่แกนหรือครีบฉีกขาด

การป้องกันรักษา

ใช้ chloramphenicol หรือ Elbazine ละลายน้ำ ในขนาด 1 มก.ต่อลิตร แซ่หลาย ๆ วัน

โรคปลาที่เกิดจากเชื้อไวรัส

1. โรคลิมโฟซิสติส (Lymphocystis)

ลักษณะ

เป็นเม็ดเล็กๆ รวมกันเป็นกลุ่มตามครีบหลัง ครีบหาง และลำตัว มักพบในปลาตะกรับ และปลาเสือพ่นน้ำ

อาการ

ตามเกล็ดของปลาจะมีตุ่มนูนขึ้นมาเล็กน้อย เมื่อเอามือลูบจะรู้สึกอ่อนนุ่ม ปลาจะมีอาการระคายเคือง

การรักษา

รักษาความสะอาดของน้ำโดยการเปลี่ยนถ่ายน้ำทุกๆ วันๆ ละ 20% ของปริมาณน้ำภายในตู้ จนกว่าอาการของปลาจะหายเป็นปกติ

2. โรคท้องมาร

อาการ

ปลาจะมีท้องอูมเป่งผิดปกติเนื่องจากได้รับเชื้อไวรัส ทำให้เกิดเนื้องอกภายใน

การรักษา

ไม่มียารักษาและปลาจะตายในไม่ช้า

3. โรค Epithelioma papulosum (Carp pox)

ปกติแล้วจะพบเชื้อนี้เกิดขึ้นที่ครีบและกระจายไปทั่วลำตัว โรคนี้ถูกค้นพบครั้งแรกในราวกึ่งกลางคริสต์ศตวรรษที่ 16 โดยพบว่าปลาป่วยมีกลุ่มของ gelatinous milk appearances ปกติกลุ่มลำตัวในปลาคาร์พที่เป็น Pox disease จะทำให้ปลาป่วยผอมแห้งและเกิดโรคกระดูกอ่อนด้วย (emaciation and softening of the bones) เมื่อปลาหายจากโรคนี้แล้วกระดูกแข็งขึ้นแต่ความผิดปกติของกระดูกยังคงปรากฏอยู่คือเกิด deformity ของ vertebral column

จากการศึกษาของ Schubert (1964) โดยใช้กล้องจุลทรรศน์อิเล็กตรอนพบว่าสาเหตุของ Carp pox เกิดจากไวรัสชนิดหนึ่ง ซึ่งพบในเซลล์ของ epidermis ของปลาคาร์พ อนุภาคไวรัสที่พบในนิวเคลียสของเซลล์โฮสต์มีลักษณะกลมหรือรี ซึ่งมีเยื่อบางๆ หุ้มอีกชั้นหนึ่ง มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 110 ไมครอน ส่วนไวรัสที่พบในไซโตพลาสซึม จะมีเยื่อหุ้ม 2 ชั้น และมีขนาด 140 ไมครอน ไวรัสที่พบนี้จัดอยู่ในกลุ่ม Herpes virus

4. โรค Viral Haemorrhagic Septicemia (VHS)

โรคนี้จะพบได้มีลักษณะบวมและมีการเสื่อมของเซลล์ ต่อนแรกเข้าใจว่าเป็นโรคขาดอาหาร ภายหลังได้พิสูจน์แล้วว่าเป็นโรคที่เกิดจากเชื้อไวรัสพวก Myxovirus ปลาที่เป็นโรคจะมีสีดำคล้ำ ตาโปนเนื่องจากมีน้ำคั่งอยู่ในส่วนลึกของเบ้าตา ท้องบวมโต มีน้ำคั่งอยู่ในช่องท้องคล้ายท้องมาน ปลาที่เป็นโรคจะแสดงอาการว่ายน้ำแบบควงส่ว้น ไม่กินอาหาร และจะออกันอยู่ตามขอบบ่อ มีจุดเลือดออกตามกล้ามเนื้อและเยื่อช่องท้อง ได้มีลักษณะผิวขรุขระและบวม น้ำ ตับมีสีเหลืองและซีด เลือดจาง โรคนี้มัก

จะเป็นกับปลาที่โตเต็มที่ อัตราการตายสูงถึง 80% การระบาดของโรคจะเกิดเมื่ออุณหภูมิของน้ำต่ำ

โรคปลาที่เกิดจากปรสิตต่างๆ

1. โรคจุดขาว (Ichthyophthiriasis หรือ Ich หรือ White spot)

สาเหตุ

Ichthyophthirius multifiliis เป็นโปรโตซัวที่มีขนาดใหญ่ที่สุดที่พบในปลา รูปไข่หรือเกือบกลม มีขนรอบตัว มีนิวเคลียสรูปเกือกม้า พบตามลำตัว เหงือก ครีบของปลา เช่น ปลาตูก ปลาฉลาม ปลาสาวย ปลากระสูบ ปลาเสือสุมาตรา ปลาทรงเครื่อง ปลาหมู และปลาเทพา พบทั้งในปลาน้ำจืดและปลาน้ำเค็ม มักพบในช่วงหน้าหนาว พบได้กับปลาทุกอายุ อาจจะทำให้อัตราการตายสูงถึง 100%

อาการ

ปลาเกิดการระคายเคือง พยายามเอาตัวถูข้างๆ ภาชนะที่เลี้ยงหรือวัตถุอื่นๆ บริเวณที่ปรสิตเกาะจะมีอาการบวม มีเมือกมาก เหงือกซีด

การรักษาและควบคุม

การรักษาทำได้ลำบากเพราะพยาธิอยู่ใต้ผิวหนังของปลา วิธีที่ได้ผลคือการทำลายพยาธิขณะที่อยู่นอกตัวปลา โดยการเปลี่ยนน้ำบ่อยๆ หรือให้มีการถ่ายเทของน้ำตลอดเวลา หรืออาจใช้สารเคมี เช่น ฟอร์มาลิน 150-200 ppm แช่ไว้นาน 1 ชม. หรือ 25-50 ppm ทั้งไว้ตลอดไป มาลาไครท์กรีน 1.0-1.25 ppm แช่ติดต่อกัน 7 วัน วิธีป้องกันจะเป็นวิธีที่ดีที่สุด โดยซังปลาก่อนปล่อยลงบ่อเลี้ยงประมาณ 7-10 วัน ตรวจดูว่ามีปรสิตอยู่หรือไม่ และป้องกันการลุกลามของโรคได้โดยย้ายปลาออกจากตู้เมื่อเกิดโรคขึ้น ใส่ฟอร์มาลิน 100-150 ppm เพื่อทำลายปรสิตก่อนถ่ายน้ำทิ้ง

2. โรคเห็บระฆัง (Trichodiniasis)

สาเหตุ

Trichodina megamicronucleata และ *T.carassi* รูปร่างคล้ายระฆังคว่ำมีขนรอบตัวเป็นวง พบตามลำตัวและเหงือกของปลาต่างๆ เช่น ปลาดุก ปลาช่อนปลาทรงเครื่องปลาสร้อยปลาตะเพียนปลาไน และปลาสร้อยงามบางชนิด เกิดได้ทุกฤดูกาล

อาการ

ผิวหนังเป็นแผล ปลาจะขยับเมื่อออกมา มากทำให้ผิวหนังเกิดดวงขาวๆ ในปลาที่มีเกล็ดจะทำให้เกล็ดหลุด หรือเป็นแผลขาดกร่อนในที่สุด มักพบ ในลูกปลามากกว่าปลาที่โตแล้ว

การรักษาและควบคุม

ใช้เกลือแกง ความเข้มข้น 2% แช่ปลานาน 10-20 นาที หรือใช้ต่างทับทิม ความเข้มข้น 0.1% หรือใช้ฟอร์มาลิน ขนาด 25 มล.ต่อน้ำ 1000 ลิตร แช่นาน 24 ชม.ก็ได้ ส่วนการควบคุมใช้คอปเปอร์ ซัลเฟต 0.25-0.5 ppm หรือต่างทับทิม 2-3 ppm หรือฟอร์มาลิน 15-25 ppm หรือมาลาไครท์กรีน 0.1 ppm อย่างไรก็ตามควรป้องกันให้มากที่สุด เพราะปรสิตนี้แพร่ได้เร็วมากและทำให้ปลาตายได้ ในเวลาอันสั้น การป้องกันทำโดยการตรวจปลา ก่อนที่จะนำมาเลี้ยงว่ามีปรสิตติดมาด้วยหรือไม่ระวังการ ติดต่อทางเครื่องมือ ควรล้างปลาไว้ประมาณ 2-3 วัน ก่อนปล่อยลงเลี้ยง

(มีต่อฉบับหน้า)